

Christoffer Isak Heurlins självbiografi.

Dateringsfrågan.

Christoffer Isak Heurlins självbiografi har flitigt utnyttjats av den litteraturhistoriska, historiska och statsvetenskapliga forskningen. Dess tillkomst och karaktär har ägnats betydligt mindre intresse. Wrangel och Virdestam finna det sannolikt, att Heurlin påbörjat författandet, sedan han i slutet av 1845 flyttat till Växjö och ungefär ett år framåt — tills han efterträdde Tegnér som biskop — var utan egentlig sysselsättning. Han skulle ha fortsatt författandet till vid mitten av 1850-talet.¹ Berndt Lange har anslutit sig till denna uppfattning och försett den med belägg.² Dessutom har han kommit till vissa nya resultat ifråga om memoarernas tillkomstsätt. Han påvisar, att Heurlin vid författandet flitigt utnyttjat dagboksanteckningar, offentliga handlingar, brev och riksdagstryck. Samtidigt konstaterar han de för memoarförfattare vanliga tendenserna att sätta sig själva i centrum för händelseförloppet och att försvara sig mot angrepp. För att precisera sistnämnda psykologiska förutsättning blir dateringsfrågan av betydelse och i detta avseende har Lange, som ovan nämnts, uppfattningen att författandet börjat vid mitten av 1840-talet och kontinuerligt fortsatt till vid mitten av 1850-talet. Man kan emellertid komma längre.³

Lange konstaterar, att originalmanuskriptet frånsatt en del rättelser inte är skrivet av Heurlin själv och förklarar detta med Heurlins försämrade syn. De talrika källor Heurlin använt och de avskrivningsfel, som skrivaren gjort sig skyldig till, finner han tala mot en diktering. I stället skulle Heurlin själv ha skrivit ett koncept, som renskrivits av en annan person. Avskriften skulle

¹ Ewert Wrangel: *Gamla studentminnen från Lund*. Stockholm 1918. s. 88 f. Gotthard Virdestam: *Under Växjödomens spira*. Lund 1936. s. 70.

² Berndt Lange: *Christoffer Isak Heurlin som politiker*. Lund 1948. s. 393 ff.

³ Vad som strukits i manuskriptet är i det följande satt inom skarpa klammer.

ha upplästs för Heurlin, som dikterat kompletteringar. Senare skulle Heurlin själv ha genomläst manuskriptet och med egen hand gjort rättelser och tillägg. Häremot kan invändas, att Heurlins syn inte var sämre än att han själv kunde läsa den för ögonen ganska ansträngande skriften och med egen hand göra rättelser. Dessa äro gjorda med darrande hand och sannolikheten talar för, att det var svårigheter att skriva som var orsaken till att han skaffade sig skrivhjälp. Han kunde ju också läsa i sitt rikliga källmaterial. Under sådana förhållanden blir diktering en naturlig metod. De avskrivningsfel Lange anför kunna också mycket väl tolkas som hörsselfel.¹

En skrift, som tillkommit genom direkt diktamen — alltså utan stenogram — bör emellertid ha även andra spår av dikteringen än hörsselfel. Den dikterande bör ibland ha ändrat sina formuleringar, först sedan de nedskrivits. Sådana fel finnas också i Heurlins självbiografi. Som exempel kan anföras följande:

Fol. 47: »[Redan] Så äfven 1832 om våren [hade jag fått afsmak för alla dylika methodiska blandade sammanträden. Hos Gr Schverin var en Talklubb inrättad] hade man inrättat en Talklubb hos Gr. Schverin, dit jag inbjöds.»

Fol. 93: »Cr/usenstolpe/ [kom da fick ock] kom åt hvarjehanda hemliga biljetter, fick förtroliga samtal, — —.»

Fol. 130: »1840 års kloka St^r ville, till hån för konungamakten, ej [antaga denna] rakt ut erkänna denna grundsats.»

Dylika fel i texten kunna icke förklaras annat än om man förutsätter diktering.

Men det finns också fel, som icke kunna förklaras på detta sätt:

Fol. 75: »Som Läroverket icke kunde öppnas förrän flere veckor der- efter, hvarom äfven anmälan ingått till K. M., (i margen med Heurlins stil) hade T/egnér/ just icke därmed något besvär.»

Fol. 82: »Frågan hade blifvit häftigt diskuterad uti Stats Råds [Conseljen] Beredningen. Hela Conseljen var emot H/artmansdorff/.»

I förra fallet har huvudsatsen i meningen bortfallit, i det senare skulle Heurlin ha gjort sig skyldig till en för ett f. d. statsråd oförklarlig felsägning. Båda fallen förklaras däremot lätt som

¹ Fol. 53: »Emot mig uppstodo först några som jag ville kalla Wingårds [släta] lätta trupper.»

Fol. 66: »Reg:n led mindre ett nederlag än fick ett sårande misstroende [emot dem] votum.»

Lange, s. 396 f.

överhoppningar av en avskrivare. En del partier av skriften ha alltså tillkommit genom avskrivning av en förlaga, andra partier genom diktering.

Av folieringen på de angivna exemplen framgår, att i den löpande framställningen inte först den ena och sedan den andra metoden tillämpats. Den ordning, enligt vilken handskriftens olika partier numera förekomma, är emellertid ganska ny. Den avviker från ordningen vid accessionen till Lunds Universitetsbibliotek 1906 och inte heller denna ordning behöver vara ursprunglig. Efter- som Heurlin i huvudsak tillämpat en systematisk disposition, blir ordningen mellan de olika kapitlen långtifrån självklar. Ett klart inre sammanhang existerar bara inom varje kapitel. Olika principer för rubricering av kapitel och numrering av sidor, folion och ark tyda på, att de olika kapitlen tillkommit på skiftande sätt. Följande tablå anger dylika olikheter samt förekomsten av dikterings- och avskrivningsfel:¹

<i>Nuv. Fol.</i>	<i>Rubrik:</i>	<i>Ursprunglig numrering:</i>	<i>Fel:</i>
1—8	»Min skoletid»	Ark 1—4	Dikt. fol. 1—3, 5, 6
9—16	»Akademien»	Ark 1—4	Dikt. fol. 10—13
17—24	»1814—24»	Ark 1—4	Dikt. fol. 17, 21, 22, 24
25—32	»1824 års Biskopsval»	Ark 1—4	Dikt. fol. 26, 31
33—38	»Tolg»	Ark 1—3	Dikt. fol. 33, 35
39—46	»Revisionen 1827»	Pag. 1—16	Dikt. fol. 39, 40, 42, 45
47—58	»1828 års Riksdag»	Ark 1—6	Dikt. fol. 47, 49—51, 53, 54, 57
59—62	»Domprosteriet»	Ark 1—2	Dikt. fol. 59
63—74	»1834 års Riksdag»	Ark 1—6	Dikt. fol. 65, 66, 68, 70
75—92	(Orubricerat)	Fol. 1—8 Saknas därefter på 8 fol. Fol. 9 Saknas därefter på 1 fol.	Avskr. fol. 75, 81, 82 Dikt. fol. 87—89
93—100	»1838»	Ark 1—4	Dikt. fol. 93, 95, 97— 99
101—106	»1839»	Ark 1—3	Dikt. fol. 102, 104
107—108	(Orubricerat)	Endast arksiffra »2»	Dikt. fol. 107, 108
109—124	»1840»	Ark 1—8	Dikt. fol. 110, 112, 114, 118

¹ I en hel del fall kunna felen tolkas på båda sätten. De ha då ej medtagits.

<i>Nuv. Fol.</i>	<i>Rubrik:</i>	<i>Ursprunglig numrering:</i>	<i>Fol:</i>
125 a—143	»1842 och 1844»	Ark 1—10	Dikt. fol. 125 b, 129—131, 134, 136, 138 141, 142
144—147	»1848»	Ark 1—2	Dikt. fol. 145
148—149	»1850 års Riksdag»	Ark 1	Dikt. fol. 148, 149
150—155	»1853 års Riksdag»	Ark 1—3	Dikt. fol. 151, 152, 154, 155
156—157	»Biskop Wallqvist»	Ark 1	Dikt. fol. 156
158—177	»Elementar Läroverkens Lönereglering 1839»	Saknas på 2 fol. Därefter fol. 1—10 H:s föredragningskoncept	Dikt. fol. 159
178—184	»Halländska kyrkohemmanen»	Pag. 1—8 Därefter H:s konc. onumr.	Dikt. fol. 178, 179

Som framgår av sammanställningen saknas avskrivningsfel i alla kapitel utom det orubricerade partiet fol. 75—92. Dikteringsfel finnas däremot i samtliga kapitel. I det kapitel, fol. 75—92, där båda feltyperna förekomma, äro avskrivningsfelen koncentrerade till början t. o. m. fol. 82, dikteringsfelen förekomma fr. o. m. fol. 87. Det finns alltså ett sammanhängande parti, 75—82, som har avskrivningsfel men saknar dikteringsfel.

Även i andra avseenden har kapitlet fol. 75—92 en särskild karaktär. Det saknar rubrik och har ensamt av alla kapitel foliering, som dock ej är ursprunglig.¹ Avvikelser från den dominerande arknumreringen visar i övrigt endast tre kapitel, »Revisjonen 1827», »Halländska Kyrkohemmanen» och »Elementar Läroverkens Lönereglering 1839». De två förstnämnda ha paginering, det sistnämnda saknar numrering på det enda ark, som upptar Heurlins dikterade text. Resten har karaktären av en bilaga.

I en del fall förekomma hänsyftningar på förut behandlade

¹ Fol. 107—108 saknar också rubrik men rör ett kapitel på endast ett ark, som av en arkmarkering att döma har föregåtts av ett uteslutet eller förlorat ark. I andra avseenden utvisar detta kapitel icke några märkliga drag. — Heurlins föredragningskoncept om Elementarläroverkens Lönereglering har folierats men har karaktären av bilaga. — Vid accessionen till LUB låg fol. 91 instoppat efter fol. 82, varigenom folieringen 1—9 blev obruten. Nuvarande ordning ger emellertid textsammanhang. Numreringen måste ha gjorts av någon utomstående, som under arbetets gång upptäckt sitt misstag och hejdat sig.

händelser eller händelser, som senare skola särskilt behandlas.¹ Av sådana kriterier kan man konstatera, att Heurlin skrivit om 1828 och 1834 års riksdagar samt om sin utnämning till domprost, innan han behandlade skol- och universitetstiden samt Tegnér's biskopsval. De halländska kyrkohemmanen ha behandlats före verksamheten som statsråd 1843—44 och tiden därefter till biskopsutnämningen i Växjö. Detta parti har tillkommit före skildringen av biskopstiden i Visby och kyrkoherdebefattningen i Fellingsbro. För sin handläggning av frågan om de halländska kyrkohemmanen hade Heurlin angripits i tidningarna. Enligt sin egen skildring hade han 1843 i konflikt med Karl XIV Johan drivit igenom den proposition, som förelades 1844 års riksdag. Propositionen var alltså skriven av honom, ehuru kontrasignerad av hans efterträdare. Han bifogar sitt koncept till propositionen. Övriga kapitel med likartade karakteristika böra ha tillkommit i sammanhang med det om de halländska kyrkohemmanen nämligen »Elementar Läroverkens Lönereglering 1839» och »Revisionen 1827». Det förra har karaktären av försvarsskrift för ett av Heurlin under statssekreteraretiden genomdrivet regeringsbeslut, det senare skildrar hans första politiska uppdrag. Politiska insatser från Heurlins mannaår ha alltså behandlats vid början av författandet. Återstår det stora orubricerade partiet.

Detta börjar överst på fol. 75 recto: »I början af Mars 1838 emottog jag tidigt en morgon min post. Tvänne bref surprinerade mig. Det ena var från T. Hartmansdorff, det andra från Baron Palmstjerna. Hartm. sade sig skriva på Konungens befallning.»² Därpå skildrar Heurlin hur han kallades till Stockholm och utnämndes till statssekreterare för ecklesiastikärenden. Likaledes skildras valet och utnämningen till biskop i Visby men framför allt verksamheten som statssekreterare till 1840. På fol. 84 kommer han in på Karl XIV Johans förhållande till sitt statsråd och på statsrådets arbetsformer, varvid han kritiserar den praxis som rådde under Oscar I. I denna senare del av kapitlet behandlar han även tiden som ecklesiastikminister 1843—1844. Försvarsattityden är uppenbar. Det som skildras är Heurlins verksamhet som

¹ Fol. 1—16 och 25—32 äro skrivna efter fol. 59—62. Fol. 47—58 äro däremot skrivna före fol. 63—74, som tillkommit före fol. 59—62. Fol. 75—92 ligga före 93—100, som i sin tur ligga före fol. 144—147. Fol. 109—124 efter fol. 63—74, medan däremot fol. 125—143 skrivits före fol. 101—106 och efter fol. 178—184. Fol. 144—147 komma efter fol. 93—100.

² Stiltypen på denna sida avviker tydligt från den på motstående sida. Den är mera vårdad, tydande på ett långsammare skrivsätt. Småningom förändras den till likhet med handskriftens vanliga. Detta bekräftar uppfattningen, att avskrivningen börjat med fol. 75.

statssekreterare och statsråd. Kapitlen om elementarläroverkens lönereglering och om de halländska kyrkohemmanen ansluta sig naturligt till detta parti. Kapitlet »Revisionen 1827» behandlar även stats- och diskontrevisionerna 1832 och 1837. Med den förstnämnda blev Heurlin för första gången uppmärksam i Stockholm och han menade sig därvid ha haft ett avsevärt inflytande på revisionens arbete. Samtliga dessa kapitel behandla alltså händelser, som Heurlin bör ha varit särskilt angelägen om att få beskrivna.

Det återstår att söka ledtrådar för en absolut datering av memoarens olika delar. Lange har framdragit en del belägg, som peka på tiden mellan riksdagens avslutande 1854 och dess sammanträdande i oktober 1856. En exaktare uppgift finns i kapitlet om biskop Wallqvist där Heurlin säger, att han själv är 70 år, varför det bör ha tillkommit 1856.¹ Av särskilt intresse är, att kapitlet om kyrkohemmanen, som enligt den relativa dateringen nedskrivits vid början av författandet, måste ha tillkommit först vid mitten av 1850-talet. Så bör också vara fallet med de partier, som utvisa likartade yttre karakteristika ifråga om rubriksättning, numrering och dikterings- resp. avskrivningsfel. Konsekvensen blir, att alla kapitel utom det stora orubricerade partiet böra ha tillkommit vid denna tid. Senare delen på det orubricerade, d. v. s. delen med dikteringsfel, bör även föras dit. I hela denna del av memoaren saknas alla kriterier på en tidigare tillkomst.² Så är däremot icke fallet med det orubricerade partiets förra del.

Enligt fol. 77 verso sade Heurlin till kronprins Oscar, då han accepterade statssekreterareämbetet 1838: »Det är min lefnads lugn och lycka jag uppoffrar. Jag gör det för Ed. K. H:s skull men med ett villkor, att E. K. H. emottager ett testamente, det är Hustru och Barn efter mitt fränfälle.» Vid budet om biskopsvalet i Visby skulle Heurlin (fol. 79 recto) ha sagt till sin son: »Beklaga pappa, nu är det förbi med hans lifs glädje och sällhet. Denna aning slog inte alldeles felt. Jag var då i en lycklig ställning; oro och bekymmer hafva sedan varit min af många afundade lott.» På nästa sida heter det: »Man förespeglade mig att jag snart finge något annat stift och troligen aldrig behöfde flytta till Wisby.»

Citaten visar en man, som saknade fast ställning för sin åter-

¹ En systematisk granskning visar, att belägg för datering 1854—1856 förekomma i kapitlen »1828 års riksdag», »1834 års riksdag», »1838», »1850/51», det lilla orubricerade kapitlet, »1842 och 1844», »1851 års riksdag», »1853 års riksdag» och »Halländska kyrkohemmanen».

² Sannolikt har ett kortare uppehåll gjorts mellan de tre kapitlen med speciella karakteristika och de övriga kapitlen, vilka troligen författats i ett sammanhang.

stående livstid och trygghet för sina anhöriga. Han anklagar direkt Oscar I för att ha glömt honom. Detta passar väl med Heurlins situation efter avgången från statsrådet i maj 1844. Däremot icke på den man som 1847 nådde ställningen som biskop i sin ungdomsstad Växjö och därmed kom att efterträda den man han av sina samtida mest beundrade.

Christoffer Isak Heurlins självbiografi har tillkommit i två klart urskiljbara situationer, den ena vid mitten av 1840-talet, då Heurlin icke bara förlorat sitt politiska fotfäste utan också kommit på sidan i sin kyrkliga karriär. Han nedskrev då minnesanteckningar från sin verksamhet som statssekreterare, en verksamhet som dragit honom bort från den kyrkliga karriären. Vid mitten av 1850-talet tog han åter upp memoarförfattandet. Han hade då en hög ställning inom kyrkan, som innebar ekonomisk trygghet, men var fortfarande oppositionell mot det härskande politiska systemet. Han tog fram sina ett årtionde tidigare skrivna minnesanteckningar och lät en sekreterare skriva rent dem. I omedelbar anknytning till dessa började han så diktera. Först behandlades politiska insatser. Efter hand kom han över till andra ting. Systematiskt behandlades det ena verksamhetsfältet efter det andra. Denna memoarens tillkomsthistoria måste beaktas vid dess användning som källa. Den psykologiska situationen var en annan vid 1840-talets mitt än tio år senare. Minnesanteckningarna behövde efter biskopsutnämningen i Växjö inte längre ha ett inslag av supplik. Samtidigt hade emellertid författaren ännu mera avlägsnat sig från de händelser han skildrar.

Olle Gasslander.